

**Wielowarstwowy model transkrypcji
tekstu w języku polskim**

Daniel Śledziński

**Wielowarstwowy model transkrypcji
tekstu w języku polskim**

Poznań 2022

Projekt okładki:
Daniel Śledziński

Recenzja:
dr hab. Paweł Nowakowski, prof. UAM

Copyright by:
Daniel Śledziński

Copyright by:
Wydawnictwo Rys

Wydanie I
Poznań 2022

ISBN 978-83-67287-28-9

DOI 10.48226/978-83-67287-28-9

Wydanie:

Wydawnictwo Rys
ul. Kolejowa 41
62-070 Dąbrówka
tel. 600 44 55 80

e-mail: tomasz.paluszynski@wydawnictworys.com
www.wydawnictworys.com

*Dziękuję Panu Profesorowi Pawłowi Nowakowskiemu
za wszechstronną i wieloaspektową pomoc.*

Autor

Spis treści

Wprowadzenie	11
1. Podstawowe pojęcia.....	15
1.1. Inwentarze fonologiczne języka polskiego	15
1.2. Grafem, diada ortograficzna i triada ortograficzna	18
1.3. Transkrypcja podstawowa	19
1.4. Wieloczynnikowa natura transkrypcji tekstu.....	20
1.5. Zapis reguł przytoczonych z <i>Automatyzacji</i>	22
1.6. Wcześniejsze prace dla języka polskiego	23
2. Lingwistyczne podstawy fonologicznej transkrypcji tekstu.....	25
2.1. Wprowadzenie	25
2.2. Transkrypcja liter oznaczających samogłoski	25
2.2.1. Litery: <i>a, e, o, ó</i>	25
2.2.2. Litera <i>y</i>	25
2.2.3. Litera <i>q</i>	26
2.2.4. Litera <i>ę</i>	28
2.2.5. Litera <i>u</i>	29
2.2.6. Litera <i>i</i>	31
2.3. Transkrypcja liter oznaczających półsamogłoski	38
2.3.1. Litera <i>j</i>	38
2.3.2. Litera <i>ł</i>	39
2.4. Transkrypcja liter oznaczających spółgłoski sonorne	41
2.4.1. Litera <i>m</i>	41
2.4.2. Litera <i>n</i>	41
2.4.3. Litera <i>ń</i>	43
2.4.4. Litera <i>l</i>	44
2.4.5. Litera <i>r</i>	44
2.5. Transkrypcja liter, diad i triad ortograficznych oznaczających spółgłoski właściwe dźwięczne	44
2.5.1. Litera <i>w</i>	44
2.5.2. Litera <i>b</i>	45
2.5.3. Litera <i>g</i>	45
2.5.4. Litera <i>ź</i>	45
2.5.5. Litera <i>d</i>	45
2.5.6. Litera <i>z</i>	46
2.5.7. Litera <i>ż</i>	48
2.5.8. Diada ortograficzna <i>dź</i>	48
2.5.9. Diada ortograficzna <i>dz</i>	50
2.5.10. Diada ortograficzna <i>dź</i>	53
2.5.11. Triada ortograficzna <i>dzi</i>	54
2.5.12. Diada ortograficzna <i>rz</i>	59
2.5.12.1. Diada ortograficzna <i>rz</i> w strukturze: <i>#marz</i>	59
2.5.12.2. Diada ortograficzna <i>rz</i> w strukturze: <i>#domarz</i>	60
2.5.12.3. Diada ortograficzna <i>rz</i> w strukturze: <i>#pomarz</i>	61
2.5.12.4. Diada ortograficzna <i>rz</i> w strukturze: <i>#przemarz</i>	62
2.5.12.5. Diada ortograficzna <i>rz</i> w strukturze: <i>#rozmarz</i>	62
2.5.12.6. Diada ortograficzna <i>rz</i> w strukturze: <i>#umarz</i>	63
2.5.12.7. Diada ortograficzna <i>rz</i> w strukturze: <i>#wymarz</i>	64
2.5.12.8. Diada ortograficzna <i>rz</i> w strukturze: <i>#zamarz</i>	65
2.5.12.9. Diada ortograficzna <i>rz</i> w strukturze: <i>#omarz</i>	66
2.5.12.10. Diada ortograficzna <i>rz</i> w strukturze: <i>#mierz</i>	66

2.5.12.11. Diada ortograficzna <i>rz</i> w strukturze: # <i>obmierz</i>	67
2.5.12.12. Diada ortograficzna <i>rz</i> w strukturze: # <i>przemierz</i>	68
2.5.12.13. Diada ortograficzna <i>rz</i> w strukturze: # <i>zmierz</i>	69
2.5.12.14. Diada ortograficzna <i>rz</i> w strukturze: # <i>omierz</i>	70
2.5.12.15. Diada ortograficzna <i>rz</i> w strukturze: # <i>namarz</i>	71
2.5.12.16. Diada ortograficzna <i>rz</i> zawsze oznaczająca sekwencję fonemów /r.z/.....	72
2.6. Transkrypcja liter i diad ortograficznych oznaczających spółgłoski właściwe bezdźwięczne.....	72
2.6.1. Litera <i>c</i>	72
2.6.2. Litera <i>ć</i>	72
2.6.3. Litera <i>h</i>	73
2.6.4. Litera <i>f</i>	73
2.6.5. Litera <i>k</i>	73
2.6.6. Litera <i>p</i>	74
2.6.7. Litera <i>s</i>	74
2.6.8. Litera <i>ś</i>	76
2.6.9. Litera <i>t</i>	77
2.6.10. Diada ortograficzna <i>sz</i>	78
2.6.11. Diada ortograficzna <i>cz</i>	78
2.6.12. Diady ortograficzne: <i>ci</i> , <i>si</i> oraz <i>zi</i> (przed literą oznaczającą samogłoskę).....	78
3. Podstawy wielowarstwowego modelu transkrypcji.....	79
3.1. Wprowadzenie.....	79
3.2. Podstawowe pojęcia.....	79
3.3. Struktura reguł WMT.....	80
3.4. Operacje wykonywane przy użyciu reguł WMT.....	82
3.4.1. Zachowanie segmentu i indeksu (brak zmiany).....	82
3.4.2. Modyfikacja segmentu z zachowaniem jego dotychczasowego indeksu.....	84
3.4.3. Usunięcie segmentu (polecenie: !RM).....	84
3.4.4. Usunięcie segmentu z jednoczesnym przesunięciem indeksu w lewo (polecenie: !ML).....	85
3.5. Listy wyjątków i listy włączeń.....	86
4. Przykładowy projekt oparty na WMT.....	87
4.1. Wprowadzenie.....	87
4.2. Warstwa transkrypcji podstawowej.....	87
4.2.1. Reguły transkrypcji podstawowej.....	88
4.2.2. Reguły przetwarzania struktur ortograficznych niewłączonych do transkrypcji podstawowej.....	91
4.2.3. Reguły przetwarzania litery <i>y</i>	93
4.2.4. Reguły przetwarzania litery <i>u</i>	94
4.2.5. Reguły przetwarzania litery <i>i</i>	95
4.2.6. Reguły przetwarzania liter: <i>ę</i> oraz <i>ą</i>	97
4.3. Warstwa statusu dźwięczności.....	97
4.3.1. Reguły modyfikacji statusu dźwięczności segmentu /v/ drugiego stopnia.....	99
4.3.2. Reguły modyfikacji statusu dźwięczności segmentu /b/ drugiego stopnia.....	101
4.3.3. Reguły modyfikacji statusu dźwięczności segmentu /g/ drugiego stopnia.....	102
4.3.4. Reguły modyfikacji statusu dźwięczności segmentu /z'/ drugiego stopnia.....	102
4.3.5. Reguły modyfikacji statusu dźwięczności segmentu /d/ drugiego stopnia.....	103
4.3.6. Reguły modyfikacji statusu dźwięczności segmentu /z/ drugiego stopnia.....	104
4.3.7. Reguły modyfikacji statusu dźwięczności segmentu /Z/ drugiego stopnia.....	105
4.3.8. Reguły modyfikacji statusu dźwięczności segmentu /dZ/ drugiego stopnia.....	105
4.3.9. Reguły modyfikacji statusu dźwięczności segmentu /dz/ drugiego stopnia.....	106
4.3.10. Reguły modyfikacji statusu dźwięczności segmentu /dz'/ drugiego stopnia.....	106
4.3.11. Reguły modyfikacji statusu dźwięczności segmentu /rz/ drugiego stopnia.....	106
4.3.12. Reguły modyfikacji statusu dźwięczności segmentu /ts/ drugiego stopnia.....	108
4.3.13. Reguły modyfikacji statusu dźwięczności segmentu /ts'/ drugiego stopnia.....	108

4.3.14. Reguły modyfikacji statusu dźwięczności segmentu /f/ drugiego stopnia.....	109
4.3.15. Reguły modyfikacji statusu dźwięczności segmentu /k/ drugiego stopnia.....	109
4.3.16. Reguły modyfikacji dźwięczności segmentu /p/ drugiego stopnia.....	109
4.3.17. Reguły modyfikacji statusu dźwięczności segmentu /s/ drugiego stopnia.....	110
4.3.18. Reguły modyfikacji statusu dźwięczności segmentu /s'/ drugiego stopnia.....	111
4.3.19. Reguły modyfikacji statusu dźwięczności segmentu /t/ drugiego stopnia.....	111
4.3.20. Reguły modyfikacji statusu dźwięczności segmentu /S/ drugiego stopnia.....	111
4.3.21. Reguły modyfikacji statusu dźwięczności segmentu /tS/ drugiego stopnia.....	112
4.3.22. Podsumowanie dotyczące reguł w warstwie statusu dźwięczności.....	112
4.3.23. Reguły modyfikacji statusu dźwięczności w wygłosie wyrazu.....	119
4.4. Warstwa modyfikacyjna.....	122
4.4.1. Reguły przetwarzania segmentu /ą/ trzeciego stopnia.....	123
4.4.2. Reguły przetwarzania segmentu /ę/ trzeciego stopnia.....	123
4.4.3. Reguły przetwarzania segmentu /i/ trzeciego stopnia.....	124
4.4.4. Reguły przetwarzania segmentu /j/ trzeciego stopnia.....	124
4.4.5. Reguły przetwarzania segmentu /m/ trzeciego stopnia.....	124
4.4.6. Reguły przetwarzania segmentu /n/ trzeciego stopnia.....	124
4.4.7. Reguły przetwarzania segmentu /n'/ trzeciego stopnia.....	125
4.4.8. Reguły przetwarzania segmentu /w/ trzeciego stopnia.....	125
4.4.9. Reguły przetwarzania triady ortograficznej <i>drz</i>	126
4.4.10. Reguły przetwarzania triady ortograficznej <i>trz</i>	127
4.4.11. Reguły związane z wyodrębnieniem fonemów: /J/ i /c/.....	127
4.4.12. Pozostałe reguły włączone do warstwy modyfikacyjnej.....	128
4.5. Przetwarzanie przykładowych wyrazów ortograficznych.....	129
4.5.1. Przetwarzanie wyrazu: <i>jeden</i>	129
4.5.2. Przetwarzanie wyrazu: <i>szukaj</i>	130
4.5.3. Przetwarzanie wyrazu: <i>praugrofiński</i>	131
4.5.4. Przetwarzanie wyrazu: <i>klientem</i>	132
4.5.5. Przetwarzanie wyrazu: <i>linia</i>	133
4.5.6. Przetwarzanie wyrazu: <i>marzłem</i>	134
4.5.7. Przetwarzanie wyrazu: <i>roztwór</i>	135
4.5.8. Przetwarzanie wyrazu: <i>szczwacz</i>	136
4.5.9. Przetwarzanie wyrazu: <i>jeźdźca</i>	138
4.5.10. Przetwarzanie wyrazu: <i>działo</i>	139
4.5.11. Przetwarzanie wyrazu: <i>nadziemny</i>	140
4.5.12. Przetwarzanie wyrazu: <i>rzęsy</i>	141
4.5.13. Przetwarzanie wyrazu: <i>jablko</i>	142
4.5.14. Przetwarzanie wyrazu: <i>barszcz</i> (w kontekście udźwięczniającym).....	143
4.5.15. Przetwarzanie wyrazu: <i>mierzw</i> (w kontekście ubezdźwięczniającym).....	145
4.5.16. Przetwarzanie wyrazu: <i>liczb</i> (dwie możliwości kontekstów).....	146
5. Zaawansowane zagadnienia związane z WMT.....	149
5.1. Wprowadzenie.....	149
5.2. Listy odwzorowań.....	149
5.3. Systemy probabilistyczne.....	150
5.4. Systemy generatywne.....	151
5.5. Załączanie dodatkowych informacji o segmentach.....	152
5.6. Tworzenie reguł dla zależności międzywyrazowych.....	153
5.7. Zapisywanie projektu opartego na WMT.....	154
Podsumowanie.....	157
Bibliografia.....	159